

□ □ □ □ □ □ □ □ **Цхъана моґланехъ...**

□ □ Эссе

Дерриш а адамаш цхъатера хилча, Iен-ваха ма хала хир дар-кх, гуттар а гуш цхъа сурт а долуш – эза-эзарчу нехан цхъа юьхъ, цхъа амал, Iовдалалла а цхъаъ.

Адамна хало ган еза, атталле сатаса, юха цуьнга кхача, хазалла ган.

Хазалла хъан-хъанна а ца го:

Я могу умереть от горя,

Когда ты идёшь стороною...

бохучу Хименесан дешнех кхета кIезиг синош ду кху лаьттахъ. Хименеса хазалла юьйцу цу дешнашкахъ, хазалло кхуллу безам, безамца кхочу синан цхъалла а.

Суна поэт вовзале, цуьнан васташ хезна, шенчул дика аз доцчу илланчин озехъ.

Со ца теша, «Даймохк-Нана» бохучу Мамакаев Эдуардан дешнаш тIехъ даьккхина долу илли Далхадов Аптисчул мукъаме кхечу озаца декалур ду, аьлча.

Цу дешнашкахъ, Дала деллачу дикачу совгIатех ши совгIат а ду: Даймохк, Нана.

Нана санна, Даймохк беа

Аьлла, дита хIоттац со;

Дегабаам барна кхоьру,

Цунна ша ца хетча сов.

Даймохк!

Нана!

Стенца лара

Аса шуьга безам сайн?

Цхъа а терза

Дац и оза, –

Хоьар бац и даг чу бен.

Даймохк санна, нана еза

Аьлла, дита хIоттац со:

Дегабаам барна кхоьру

Нанас, ша ца хетча сов.

Мокхаз-бердах тулге санна,

Бердах ваьржаш геннара,

Маржа, Даймохк, ненах санна,

Хъан марахьарча даггара!

Суна тахана дага ца доглу Iарбин кIант Эдуард сайна маца гина, маца вевзина, гуттар а

иза сайна иштта вевзаш хилча санна хетар бен.

Эдуард гинчу дийнахь суна дуьххъара адам гира, цхъаьнца а цхъа а хъагI-гамо йоцу цхъалха, экама адам.

Иза дахаро ца човхийна я цуьнан накъостий а ца хилла бохург дац кхузахь...

ХIан-хIа, цуьнан дукха хилла накъостий, тахна а бу, ши шай мах боцурш а тIехь, цхъаьллиг цхъаъ мостагI а воцуш.

Цо уьш берриш а – дика-вон ца къестош – бежа хъеший бой, тIе а оьцу шен хIусамехь.

Уьш дIабоьлху, деза-даккхий къамелаш а дой, нахехь, хьовха, шайн цIахь а хъеший хила Iемина нах. Царна тIаьххье кхиниш а богIу.

Уьш а боху хIусамдас хьошаллица новкъа. Поэт ша вуьсу, ша хъешашца лелон гIиллакх – цу хъешийн дикаллица доцуш – цхъана декхарна дуйла а хууш, дас дитинчу дезачу декхарна:

Хъайн мехкан, хъайн халкъан

Ирс дебна аьлла,

Догдика хиллачу

Сирлачу дийнахь,

Дуьненах воккхавеш,

Самалхадаьлла

Хьо велахь, къонахчун

Дог ду хъан кийрахь!

Варий кIант! Нахаца

Тешам берг товш ву.

Хьоме мохк безалахь,

Нанна бер санна,

Стаг волчо вон-дика

Цхъабосса ловш ду,

Оьзда гIилкх ларделахь,

Вайн дайша санна!

Вайн нехан хъал-де ахь

Хийра гIулкх ларахь,

Хьо къонах воцийла

Хаалда хьуна.

Вуьззина нохчийн кIант

Сайн воI ву алахь,

Ирсан да суо хеташ,

Там хир бу суна!

Йозанца йоьзна йолчу исбаьхьаллел уггар лакхара исбаьхьалла поэзи ю.

Поэзи – кхин зама ю, эза-эзар шераш.

Поэзи – доIа ду, юха поэт – ша а. МогIанца са деха, Дала кхоьллинчу дешан са, цхъана вастехь денделла. Дика я вон цхъа а поэт вац, цхъаъ кхоьллина а, исбаьхьа моIа кхоллаза я цхъана моIанехь – дуьненан исбаьхьалла.

И цхъа моIа тоьаш а бу – лакхахь вай бийцина Хименесан моIа санна – шен зама шел тIаьхьа денъян.

Чардакх тIехь соьца

Тийна Iа буьйса.

Шийлачу хIуоно техкадо тхо.

Дю генахь цхъаьнга

Пондаро кхойкху, –

Там тухий, сан са Терке длахо.

Пондар тлех буйлу,

Дог карзахдуйлу:

Собга кхин цуьнца кыйса ца ло.

Сан метта кхин клант

Хюз хохкуш лела,

Чан эчна серахь бералла хьо...

Суна кху могланахь – стихан дикалла хилла ца лаш – масех васт карадо шен меттехь нисделла, поэзи хлун ю хоуйтуш долу васт.

Чардакх тлехь соьца

Тийна ла буйса

бохучохь, коьрта – соьца тийна ла буйса, бохург ду, со а, буйса а цхъаъ ду тхайн цхъаллица... Буйса садолуш ю кху стихехь, буйса накъост ю, поэтаца чардакх тлехь дагалецаме, ойланахька ялла, поэтан сица уйш, поэтаца тийна лаш.

Буйса поэта шеца накъост веш нисъярехь, лаламат дукха суьрташ кхоллало ойланехь, хлоранна а – дешархочунна – шен – шен хилла кхин буйсанаш дуьхьал а уьдуш я кхин дагалецамаш.

Суна тов и васт члогла, и буйса а го суна, чардакх тлера генахь лепа юьртара серлонаш а, сан хыйза са а цхъана хьегамна.

Юха-юха а аьлча, чардакх тлехь лирически турпалхочуьнца тийна лачу буйсано – сурт а, оила, дагалецам а – хьайн ерриг а жималла, когашуьйра идда бералла, дуьххьара хьуна гина йол – дерриг а цкъа схьаохьарца, блаьргаш хих бузу-кх хьан...

Дю генахь цхъаьнга

Пондаро кхойкху,

Там тухий, сан са Терке дахо...

Кхузахь коьрта пондаро кхайкхар дац, дю генахь боху ши дош доцург.

Дерриг а са карзахдоккхург – пондаран аз геннара хазар ду, цкъа лакхдолуш, юха лахлуш, махо дласакхьохуш долу.

Генахь бохучу дашо авторан я турпалхочуьн изс меттахдоккху, цу изсо длахо, авторо ма-боххура, там тухий.

Оцу шен – цу стихехь цо кхуллучу – тлелаткъамца генахь кхойкхучу пондаран озо еш ю ерриг а стих, и дош юккъехь ца хиллехь, цу стихан мах иштта лакхара а хир боцуш, соьца тийна ла буйса боху дешнаш а цхъаьна. Шеко йоцуш, и стих лакхарчех лекха кхиам а бу поэтан, дешархошна динчу совглатех доккха совглат а долуш.

Сан метта кхин клант

Хюз хохкуш лела,

Чан эчна серахь бералла хьо.

Хлара ши васт цхъаъ ду, вовшахкъаста йиш йоцуш, цхъаъ вукхо дладоцуш, тледузар а доцуш – ерриг а, аьлла – массеран а бералла юьйцуш долу.

Эдуардан поэзехь суна – дешархочунна – цхъатерра деза, хьегаме, са охку васташ дукха долуш я долчара тлелаткъам алсам бечех стих а хета «Чардакх тлехь» цле йолу стих, ас

лакхахъ: «Цхъа мога а тоъаш бу шен зама шел тлаъхъа денъян» – баъхначу могаанех могаанаш а долуш шена чохъ.

«Даймохк – Нана» – кхин а цхъа жовхлар ду поэтан кхоллараллехъ:

Нана санна, Даймохк беза

Аьлла, дита хлоттац со;

Дегабаам барна кхоьру,

Цунна ша ца хетча сов.

Даймохк!

Нана!

Стенца лара

Аса шуьга безам сан?

Цхъа а терза

Дац и оза, –

Хоьар бац и даг чу бен.

Даймохк санна, нана еза

Аьлла, дита хлоттац со:

Дегабаам барна кхоьру

Нанас, ша ца хетча сов.

Мокхаз-бердах тулге санна,

Бердах ваьржаш геннара,

Маржа, Даймохк, ненах санна,

Хъан марахъарча даггара!

Кху стихан бархI могаанан мехалла дуьххъала дустарца ю, хIара-важа, аьлла, цхъаъ къасто йиш йоцчу хаттарехъ.

Авторо цу хаттарна цхъаъ бен доцу нийса жоп а ло – уьш къасталуш цахилар.

Стихан екар ша-тайпа хиларан бахъана суна, и стих, дукха хьолахъ, доццачу – цхъана слогах лаятта кхо-диъ дош ул-уллехъ нисдаларехъ го, тлаьхъарчу дашна тIе тохар а (ударени) нислуш.

Стих вотан хедачу екарехъ нисйина хета я джазан аккорд – аьзнашца.

Дика стих ша-шаха нислуш санна хета там бу, авторна шена а муха нисъелла а ца хууш нисъелча санна, амма шедевр, поэтан бен, делитантан цкъа а ца нисло я ша-шаха а, я вуьшта а, цхъа мога-м нислур бу.

ГIара-

гIулийн

гIийла

гIовгIа

ГIергIа

къилбе

гена

новкъа

Кхузахъ – гийла гловга, гена новкъа боху дешнаш, къастаран глайга я некъан бала балхош ду, я хъегначу ирсах хадар. И дешнаш коърта а ду, и стих иштта нисъяларехъ. Кхин цхъа совглат а кхечи соьга поэтера хлокху деношкахъ, «И луьйре ца хиллехъ» це йолу цуьнан киншка зорбане ялар, язъяхъара, бохуш, ас дукха шега ялхийна Казахстан юьйцуш, диъ шо долчу беран хенахъ ненах а, гергарчех а къаьстина, 44-чу шеран лаьнан шелахъ нохчийн къомаца цхъаьна ша Казахстане баьхъна ложаллин къиза некъ буйцуш.

Иза доккха совглат ду и повесть, шен долушдерг а, дладахнарг а ца лоручу – тахана а вокзалехъ, новкъа дала кечделча санна, лачу – иэс дайначу хлокху къомана Эдуарда шен – буоберан – къаьхъачу дагалецамех дина совглат.

Эдуардан кхолларалла шуьйра а, йоккха а ю (вайн кху эссехъ ерриг а цуьнан кхолларалла талла лалашо а яц): поэзина, прозина, драматургина, журналистикина, суртдилларна тлера дла – историга, археологига, мукъамашка кхочуш, уггар а коърта – поэт, прозаик хиларал совнаха – къоман дладахнарг материальни культурехъ таллар а, гулдар а, лалашдар а долуш, шен ден цларах ша вовшахтоьхначу музейхъ.

Вайн махкахъ мел йолу музей – къоман музей а тлехъ – Эдуарда гулйинчу оцу цхъана музейга а ца кхочу шайн экспонаташца, цу музейхъ вайн къоман са ду, вайн къоман истори а.

Со дуккхазза теш хилла, Россера хьовха, кхечу мехкашкара а цу музейчу блаьрг тоха, цу чохъ болх бан, цунах яздан нах эхарх.

Цу чохъ яздан хлума а ду, цхъана стага оццул йоккха хазна вовшахтоьхна, аьлча, бакъ ца хетталла.

Суна бер я бераллехъ къежвелла жима стаг хета поэт цкъацкъа, юха а цуьнан хийца ца лучу амало цец а вохуш, хлун молха я хлун дарба лехна- те цо беран амалехъ сица къона виса, бохуш.

Хлан – хла, поэт шерашца жима вац, тахана – ас хлара могланаш язdechу буса я кханалерчу 28-чу дийнан, оханан (апрелан) беттан 2019 шеран девзткъа шо кхочу Эдуардан, амма, хлетте а, къона а хета, хлунда?

Дала кхетамца дика динчу нахана хууш цхъа бакъдерг ду – къизачу дахарехъ адаман гелалла гар я адамаша къизалле дерзийначу дахаро адаман гелдар. Цунах я цундела – моьтту суна, – цу бакъдолчух кхетаро, поэт кхиэлахо хилла ца воглуш, адамийн лу хила веъна, аьлла, кху лаьтта тле, дикий – вон ца къестош, адамашна массарна а шегахъара гечдан: суна гина цуьнан кхерчахъ лаьтта бен-бен нах, цхъаволчу дас шен хлусаме, хьовха, ша вехачу урамехъ а буйтур боцурш.

Поэто шен зама йохъу шеца я, аьлча а, зама сацайо, шен цларах доза тухуш, и шен зама тлаьхъаюьтуш дла а вьоду, васташкахъ сацийна зама.

Поэт а, цхьалла а – цхъа дош ду я цхъа кхетам, шен цхьаллехъ сизал дехъара суьрташ а гуш.

Бер а ду иштта, мотт цахуу жима бер, ненан марара батте куьг кхийдорца, нене бутт схьабьохуш долу. Хазалла кхуллург и бер а ду, поэтан сица дисина бер.

Суна хаьа, нохчийн интеллигенцина я дерриг а вайн къомана Теркйист денйинарг Мамакаев Эдуард вуйла, шен ден ларбин сийнна цо йиллинчу исбаьхъчу музейца.

Ден сий динчу клентан сий Дала ша дойла-кх!

28.04.2019 шо